

บทความวิชาการ

การวิเคราะห์ข่าวปลอมตามหลักกาลามสูตร

The Analysis of Fake News according to the Kalama Sutta

นางสาววิยดา พีรรัฐกุล

Miss Wiyada Peerarattakun

พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Doctor of Philosophy (Buddhist Studies), Mahachulalongkornrajavidyalaya University

sharenaka@gmail.com

Received: August 16, 2021 Revised: October 4, 2021

Accepted: October 6, 2021

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่องการวิเคราะห์ข่าวปลอมตามหลักกาลามสูตรนี้ กล่าวถึงการนำหลักกาลามสูตร ๑๐ ประการมาใช้พิจารณาข่าวปลอม (Fake news) โดยใช้หลัก “อย่าปลงใจเชื่อ” คือหลักคิดอย่าเพิ่งปลงใจเชื่อเพราะฟังตามกันมา ลือสือๆ กันมา การเล่าลือ การอ้างตำราหรือคัมภีร์ การใช้ตรรกะอนุมาน คิดตามเหตุผล อย่าเชื่อเพราะเข้ากับทฤษฎี หรือมองเห็นรูปแบบที่เป็นไปได้หรือแม้แต่อย่าปลงใจเชื่อเพราะเป็นสมณะหรือครูของเรา โดยมีสติในการรับรู้ และปัญญาในการพิจารณาให้เห็นโทษที่เกิดขึ้นผลกระทบทางจิตใจด้วยการพิจารณาว่าข้อเท็จจริงนั้นถูกต้องหรือไม่ หากถูกต้องให้คิดต่อว่าเชื่อแล้วมีประโยชน์หรือไม่ถ้าไม่มีประโยชน์ให้ละทิ้ง นอกจากพิจารณาว่าตนเองจะปลงใจเชื่อหรือไม่ สิ่งสำคัญคือการพิจารณาว่าควรส่งต่อความเชื่อนั้นให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคมอย่างมีเหตุผลต่อไปอย่างไร เพื่อลดและตัดวงจรปัญหาการส่งต่อข่าวปลอมอย่างรู้ไม่เท่าทัน

คำสำคัญ: กาลามสูตร ข่าวปลอม

Abstract

This article aim to analyze fake news about belief and decision that all beliefs must advocate prudence by using the Kalama Sutta. The Wisdom of Kalama Sutta in 10 criteria as follow: Do not go upon what has been acquired by repeated hearing, nor upon rumors, nor upon what was written in the scripture, nor upon an axiom, nor upon another's seeming ability, nor upon surmise, nor upon specious reasoning, nor upon bias towards a notion that has been pondered over and nor upon the consideration that this monk is our teacher. One must apply very careful thoughts prior to accept any news as true. One must need and take into account whether it is sensible or not. If it does not make any benefit or have more bad effect to all people that news should be omitted. The most very important to prevent and stop passing the fake news in our society without ability of knowing.

Keywords: the Kalama Sutta, fake news

บทนำ

ปัจจุบันข่าวปลอม (Fake News) กลายเป็นปัญหาสำคัญของโลก ข่าวปลอมถูกส่งต่ออย่างรวดเร็วไปยังกลุ่มผู้รับสาร (ผู้เสพข่าว) ผ่านอินเทอร์เน็ต โดยใช้รูปแบบของเครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Network) ถือเป็นภัยคุกคามทางไซเบอร์ (Cyber Threats) และเป็นรูปแบบหนึ่งในการปฏิบัติการข่าวสาร (Information Operation: IO) ที่มุ่งหวังให้ผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจ หรือกลุ่มคนที่มีอำนาจตัดสินใจคล้อยตามเป้าหมายประสงค์ของผู้ที่สร้างข่าวปลอม เครื่องมือที่ใช้ส่งข่าวปลอมที่ทรงพลังในปัจจุบัน ได้แก่ เครือข่ายสังคมออนไลน์ โดยมี Platform Social Media ที่ถูกสร้างขึ้นและเป็นที่นิยมใช้กันมาก เช่น YouTube LINE Facebook Instagram Twitter เป็นต้น

ด้วยสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2564 พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมโพสต์เฟซบุ๊ก www.facebook.com/Thaigov Spokesman [ประยุทธ์ จันทร์โอชา. (2564,31 กรกฎาคม) การจัดการข่าวปลอม. [ออนไลน์]. มีเนื้อหาตอนหนึ่งเกี่ยวกับการจัดการเรื่องข่าวปลอมว่า ขณะที่เรากำลังเผชิญกับปัญหาโควิด และหน่วยงานรัฐกำลังแก้ไขสถานการณ์กันอย่างเต็มที่ แต่เรากลับต้องเผชิญกับปัญหาข่าวปลอม หรือ Fake News ที่กำลังกลายเป็นปัญหาสำคัญ ทำให้เกิดความสับสนวุ่นวายในสังคมเป็นอย่างมาก

มาก มีการเผยแพร่ข้อมูลที่เป็นเท็จ หรือการจงใจตัดต่อบิดเบือนคำพูดเพื่อสร้างความเข้าใจผิดเป็นจำนวนมาก ทั้งจากสื่อมวลชน ผู้มีชื่อเสียง และผู้ใช้สื่อทั่วไป ทั้งที่ในขณะนี้ประเทศไทยอยู่ภายใต้ พรก.ฉุกเฉิน

ด้าน ผศ. ดร.ณภัทร เรืองนภากุล อาจารย์คณะสารสนเทศและการสื่อสาร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ กล่าวในเวทีเสวนา (ออนไลน์) เรื่อง “วารสารศาสตร์แห่งความจริงในยุคโควิด บทเรียนและอุปสรรค” กฤตนัน ดิษฐบรรจง [ส่วนอีกด้านหนึ่งคือประชาชนอาจไม่ไว้วางใจการทำงานของรัฐบาลหรือหน่วยงานภาครัฐ ทำให้เปิดรับข้อมูลจากแหล่งอื่น ๆ มากขึ้น โดยที่ประชาชนเองก็ขาดทักษะในการคัดกรองว่าอะไรคือข่าวปลอม อะไรคือข้อมูลจริงบางส่วน ข่าวเรื่องวัคซีนเป็นตัวอย่างที่เห็นชัดเจน ทั้งเรื่องคุณภาพ ข้อครหาต่าง ๆ อาการไม่พึงประสงค์ภายหลังฉีดวัคซีนจนเกิด “วาทกรรมทางการเมือง” ว่าผู้ที่เห็นต่างเรื่องวัคซีนที่รัฐบาลจัดหาให้เป็นความพยายาม “ด้อยค่าวัคซีน” ที่รัฐบาลมีอยู่คือซิโนแวค และแอสตราเซนเนกา ถือเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ประชาชนกังวลที่จะฉีดวัคซีน และต้องการวัคซีนทางเลือกอย่างไฟเซอร์หรือโมเดอร์นา ที่สามารถรับมือกับการกลายพันธุ์ของไวรัสได้มากกว่า อีกทั้งปฏิเสธไม่ได้ว่าภาครัฐบาลมีปัญหาการบริหารจัดการที่ไม่สามารถตอบสนองสถานการณ์ได้อย่างทันทั่วทั้ง สืบสนในแนวทางการปฏิบัติจนถูกนำมาโจมตี รวมถึงไม่สามารถจัดการกับข่าวปลอมที่สร้างความสับสนให้แก่ประชาชนได้ดีพอ](https://blog.cofact.org/WPFD-COFACT-050321-01/การแพทย์แผนไทยประยุกต์ศิริราช.(2564,30 กรกฎาคม).บัญชีหลักแห่งชาติ. [ออนไลน์]. ไวรัสโควิด-19 มาพร้อมกับข่าวสารเกี่ยวกับวัคซีนทั้งที่เป็นข่าวปลอม (Fake News) และการสื่อสารที่คลาดเคลื่อน (Misleading) เช่น วัคซีนฝงไมโครชิปบ้าง เปลี่ยนรหัสพันธุกรรม (DNA) บ้าง หรือผิดหลักศาสนาบ้าง บงขามมีการอ้างบุคคลหรืองานวิจัยที่ดูน่าเชื่อถือ ทำให้ทีมงานภาคีโคแฟก (COFACT) ประเทศไทยต้องสืบค้นและพบว่าบางส่วนของข่าวจริงและไม่จริงในข่าวเดียวกัน เช่น มีการอ้างถึงบุคคลทำงานในบริษัทวัคซีน ซึ่งบุคคลดังกล่าวทำงานจริงแต่ไม่ได้มีส่วนผลิตวัคซีน หรือเมื่อเข้าไปค้นฐานข้อมูลวารสารวิชาการที่ถูกอ้างถึงก็พบว่าไม่มีงานวิจัยนั้นอยู่จริง หรือมีแม้กระทั่งการสะกดชื่อวารสารแบบผิดๆ หากไม่สังเกตก็จะกลายเป็นการส่งต่อข้อมูลที่ผิดได้ เป็นต้น</p>
</div>
<div data-bbox=)

จากข้อมูลและผู้เขียนได้นำเสนอมาโดยสังเขปนี้ทำให้ผู้เขียนต้องการศึกษาค้นคว้าวิเคราะห์ข่าวปลอม ทั้งในหลักการวิชาการที่อยู่ รวมถึงพุทธวิธีโดยใช้หลักกรรมกาลามสูตร 10 ประการ มาวิเคราะห์ข่าวปลอม เพื่อให้ผู้รับสารสามารถนำไปพิจารณา ก่อนเชื่อข่าวสารและข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้รับ และเป็นแนวทางเพื่อให้เกิดการพิสูจน์ให้ประจักษ์แจ้งด้วยปัญญา ก่อนเชื่อหรือส่งต่อข้อมูลต่อไป

การวิเคราะห์ข่าวปลอมตามหลักกาลามสูตร

ท่ามกลางความมหาศาลของข้อมูลที่เกิดขึ้นทุก ๆ เลี้ยววินาที ปรากฏการณ์ข่าวลวง ข่าวปลอม หรือ Fake News จึงปะปนอยู่ในคลื่นมหาศาลของข้อมูล ทำให้คนจำนวนมากไม่น้อยหลงเชื่อข่าวลวง หรือเป็นส่วนหนึ่งในการเผยแพร่ข่าวลวงโดยไม่รู้ตัว จึงมีนักวิชาการ นักเขียน และผู้เชี่ยวชาญหลายท่าน ได้แบ่งประเภทข่าวปลอม (เฉลิมชัย กีกเกียรติกุลและคณะ, 2661, หน้า 178-179) ไว้ดังนี้

ประเภทของข่าวปลอม

LSE Media Policy Project โดย Tambini ได้แบ่งประเภทของข่าวปลอมไว้ว่า

1. เนื้อหาที่สร้างขึ้นเป็นเนื้อหาข่าวเท็จทั้งหมด
2. เนื้อข่าวที่มีการบิดเบือนจากข้อเท็จจริงหรือเป็นการสร้างขึ้นจากจินตนาการ หรือที่เรียกว่า พาดหัวเรียกแขก
3. เนื้อหาแอบอ้างเป็นการแอบอ้างแหล่งข่าวที่แท้จริง เช่น การใช้ยี่ห้อหรือแบรนด์ขององค์กรที่น่าเชื่อถือหรือมีชื่อเสียง
4. เนื้อหาหลอกหลวง เป็นการใช้ข้อมูลเพื่อหลอกหลวงให้หลงเชื่อ
5. บริบทปลอมในการเชื่อมโยง เช่นการพาดหัวข่าวในบทความไม่ได้สะท้อนเนื้อหาของข่าวจริง
6. การเสียดสีและล้อเลียนข่าวประเภทนี้อาจไม่ได้หลอกผู้อ่านอย่างตั้งใจ แต่ต้องการเสียดสีและล้อเลียนมากกว่า

วิธีวิเคราะห์ข่าวปลอม

Donnaya Suvetwethin (Donnaya Suvetwethin, 2564) ได้อธิบายถึงลักษณะของข่าวปลอมไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

1. พาดหัว ลวงให้คลิก (click bait) ใช้คำหรือรูปภาพพาดหัวที่ทำให้ดูชวนสงสัย ทั้งที่เนื้อหาข่าวอาจไม่มีอะไรเลย เพื่อเรียกลูกยอดการเข้าชม
2. โฆษณาชวนเชื่อ (Propaganda) เรื่องราวที่ถูกคิดและสร้างขึ้นเพื่อให้เข้าใจผิด สร้างอคติทั้งทางลบและบวก โดยมากมักหวังผลทางการเมือง
3. เสียดสี/ ล้อเลียน (Satire/ Parody) เป็นการเรียกลูกยอดผู้ชม โดยการสร้างข่าวล้อเลียนเสียดสีคนดังเพื่อความบันเทิง
4. นำเสนอข่าวแบบลวกๆ (Sloppy Journalism) บางครั้งผู้สื่อข่าวอาจเผยแพร่ข้อมูลที่น่าเชื่อถือหรือไม่ได้ตรวจสอบข้อเท็จจริงทั้งหมด ทำให้ผู้ชมเข้าใจผิด
5. พาดหัวให้เข้าใจผิด (Mislead heading) ใช้คำหรือข้อความในการพาดหัวเพื่อให้คนเข้าใจผิด หรือเรียกร้องความสนใจ ให้คนแชร์ต่อ เนื้อหาอาจไม่ใช่เรื่องเท็จทั้งหมด
6. ข่าวลำเอียง (Biased/ Slanted news) Social Media นำพาผู้ใช้สื่อไปยังข่าวหรือข้อมูลบางอย่างที่ช่วยสนับสนุนความคิด ความเชื่อ อคติของผู้ใช้สื่อ โดยวิเคราะห์จากลักษณะคำค้นหาของผู้ใช้สื่อเอง สอดคล้องกับอเสข ชันธิวิชช์ (www.dharma-gateway.com. อเสข ชันธิวิชช์. (2564, 19 มิถุนายน). วิธีเช็คข่าวปลอม?? ปัญหาใหญ่ในโลกออนไลน์ สังเกต 3 จุด เพื่อเคลียร์ให้ชัด.[ออนไลน์]) ที่ได้อธิบายอย่างน่าสนใจไว้ว่า วิธีการสังเกตที่ง่ายที่สุดก็คือ

1. สังเกตป้ายโฆษณา เมื่อเราคลิกเข้าไปชมจะพบแต่โฆษณาที่ผิดกฎหมาย ทั้งโฆษณาเว็บโป๊เปลือยอนาจาร หรือขายสินค้าผิดกฎหมายต่าง ๆ

2. เว็บไซต์ที่สร้างข่าวปลอม มักจะเลียนแบบเว็บไซต์ข่าวต่างๆ แล้วใส่คำสร้อยเพิ่มหรือสะกดไม่ถูกต้อง ให้คนที่ไม่ค่อยคุ้นกับชื่อภาษาอังกฤษของสำนักข่าวสับสน และให้ตั้งสมมติฐานว่า เมื่อเนื้อหาข่าวปลอม รูปภาพประกอบข่าวก็ต้องปลอมเช่นเดียวกัน หากเราใช้เบราว์เซอร์ Google Chrome ให้คลิกขวาที่รูปภาพในข่าว แล้วค้นหารูปภาพจาก Google ก็จะทราบได้ ถึงเวลา เหตุการณ์ และสถานที่

ว่ารูปภาพนี้เผยแพร่ในอินเทอร์เน็ตเมื่อใด หากไม่ตรงกับเนื้อหาข่าวแสดงได้เลยว่าเป็นข่าวปลอม เช่นเดียวกับ แนวทาง ที่ Plook Magazine (2564) ให้วิธีวิเคราะห์ข่าวปลอม 10 ข้อที่น่าสนใจคือ

1. สงสัยพาดหัวข่าว ข่าวปลอมมักมีข้อความพาดหัวที่ดึงดูดความสนใจโดยใช้ตัวพิมพ์ใหญ่ทั้งหมด และเครื่องหมายตกใจเกินจริง
2. สังเกตชื่อ Link และ URL แหล่งข่าวปลอมจำนวนมาก เปลี่ยนแปลง URL เพียงเล็กน้อยเพื่อเลียนแบบแหล่งข่าวจริง
3. สังเกตแหล่งที่มา ตรวจสอบให้แน่ใจว่าเรื่องราวที่เขียน เนื้อหาของข่าวมีแหล่งที่มาที่น่าเชื่อถือหรือไม่ ถ้ามีชื่อบุคคลในข่าวให้ลองนำชื่อไปค้นหาดูว่ามีตัวตนอยู่จริงหรือไม่ และมีชื่อเสียงด้านความถูกต้องหรือไม่
4. มองหาการจัดรูปแบบที่ไม่ปกติ เว็บไซต์ข่าวปลอมมักมีการสะกดผิดหรือวางรูปแบบไม่ปกติ
5. พิจารณารูปภาพ ข่าวปลอมมักมีรูปภาพที่เหนือจินตนาการ หรือมีคลิปวิดีโอที่ไม่เป็นความจริง สิ่งที่เราควรทำคือค้นหาแหล่งที่มาของรูปว่ามาจากไหน
6. ตรวจสอบวันที่ ข่าวปลอมอาจมีลำดับเหตุการณ์ที่ไม่สมเหตุสมผล
7. ตรวจสอบหลักฐาน ควรตรวจสอบแหล่งข้อมูลของผู้เขียนเพื่อยืนยันว่าถูกต้องหรือไม่
8. เช็กข่าวจากแหล่งที่มาอื่น ๆ ที่รายงานเรื่องราวเดียวกัน ซึ่งจะช่วยให้เรามั่นใจได้ว่าข่าวนั้นเป็นข่าวปลอมหรือไม่
9. เรื่องราวนี้เป็นเรื่องตลกหรือไม่ บางครั้งการแยกข่าวปลอมให้ออกจากเรื่องตลกหรือการล้อเลียนเป็นไปได้ยาก ควรตรวจสอบดูว่าแหล่งที่มาของข่าวขึ้นชื่อเรื่องล้อเลียนหรือไม่
10. บางเรื่องอาจตั้งใจเป็นข่าวปลอม ควรใช้วิจารณญาณเพื่อคิดวิเคราะห์เรื่องราวที่อ่าน และควรแชร์เฉพาะข่าวที่เราแน่ใจแล้วว่าเชื่อถือได้เท่านั้น

ในขณะที่กองบังคับการปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (บก.ปอท.) (คมชัดลึก, 2564) กล่าวถึงวิธีสังเกตข่าวปลอมด้วยตัวเองสามารถทำได้ง่ายๆ คือดูชื่อเว็บไซต์เป็นเว็บไซต์หรือสำนักข่าวที่มีชื่อเสียงหรือไม่พิจารณาความสมเหตุสมผลโดยอ่านเนื้อหาให้ครบถ้วน อย่าอ่านแค่พาดหัว ตรวจสอบแหล่งที่มาดูว่าข่าวดังกล่าวนั้นมีต้นตอมาจากแหล่งไหน รวมทั้งเปรียบเทียบกับแหล่งข่าวอื่น ๆ และมีภาพประกอบก็ยังไม่ได้ เพราะไม่ได้เป็นตัวช่วยยืนยันว่าจะเป็นข่าวจริงเสมอไป

นวัตกรรมเครื่องมือการตรวจสอบข่าวปลอม

นอกจากพิจารณาข่าวปลอมจากหลักการข้างต้นแล้ว ปัจจุบันมีเครื่องมือตรวจสอบข่าวปลอมในรูปแบบเว็บไซต์อย่างศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมแห่งประเทศไทย www.antifakenewscenter.com พัฒนาโดยกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม เพียงแค่พิมพ์ข้อความข่าวที่ต้องการตรวจสอบ ทางระบบจะพิจารณาให้ทันทีว่าเป็น ข่าวปลอม ข่าวบิดเบือน หรือข่าวน่าเชื่อถือ

รวมถึง “ไทยดีไอแมชีน” (THAI D.I. MACHINE) (www.msn.com/th-th/news/national/ เช็กก่อนเชื่อวิกฤติข่าวปลอมระบาดโซเชียล/ar-BBVmUiv จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2564, 21 มิถุนายน). ไทยดีไอแมชีน ชวนคิดตรวจสอบก่อนแชร์ข่าวปลอม. [ออนไลน์].) พัฒนาโดยคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัยโดยเปิดให้ประชาชนทุกคนสามารถใช้งานได้ผ่าน www.thaidimachine.org เป็นเครื่องมือที่ใช้ตรวจสอบความเป็นไปได้เบื้องต้นว่าชาวนั้นเป็นชาวจริงหรือปลอมด้วยการวิเคราะห์ด้วยภาษา คำข้อความ (มิใช่การพิสูจน์ด้วยผู้เชี่ยวชาญ) เว็บไซต์จะแสดงผลการตรวจสอบให้ทราบ 5 ระดับ คือ ชาวจริง ชาวปลอม มีความเป็นไปได้ว่าจะเป็นชาวจริง มีความเป็นไปได้ว่าจะเป็นชาวปลอม และชาวน่าสงสัย

ทั้งนี้ เครื่องมือทั้ง 2 อย่าง เป็นการใช้ฐานกฎหรือความรู้ (Rule Base or Knowledge) เกี่ยวกับชาวในการจำแนกชาว ระบบผู้เชี่ยวชาญสามารถเรียนรู้ให้ฉลาดขึ้นจากข้อมูลชาวที่สืบค้นเองอย่างต่อเนื่อง และข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญจะป้อนกลับข้อคิดเห็นเกี่ยวกับชาวเข้าสู่เครื่อง เพื่อการเรียนรู้ชาวที่เพิ่มขึ้นซึ่งเป็นการพัฒนาความสามารถในการตรวจสอบชาวที่ถูกต้องและแม่นยำขึ้นตามจำนวนการตรวจสอบที่เพิ่มมากขึ้นจากผู้ใช้งาน รวมทั้งการเรียนรู้ปรับกฎด้วยตัวเครื่องเองจากการสืบค้นชาวและเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

หลักกาลามสูตรกับการพิจารณาชาวปลอม

เครื่องมือวิเคราะห์ชาวปลอมที่กล่าวในข้างต้น หัวใจสำคัญของการวิเคราะห์คือการรู้จักยับยั้งความเชื่อ โดยระมัดระวังการเชื่อข้อมูล ชาวสาร และความรู้ แต่หากปราศจากเครื่องมือ สิ่งที่ใช้พิจารณาชาวปลอมได้ดีที่สุดและใช้ได้ไม่จำกัดกาล คือ “สติปัญญาของเราที่ใช้พิจารณา”

ในแง่มุมของหลักธรรมที่นำมาพิจารณาชาวปลอมนั้นกาลามสูตรหรือเกสปุตตสูตร เป็นพระสูตรสำคัญสูตรหนึ่งในพระพุทธศาสนา ได้รับความสนใจมากเป็นพิเศษจากนักวิชาการและนักวิทยาศาสตร์ในยุคปัจจุบัน พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระสูตรนี้แก่ชาวกาลามะ ซึ่งอยู่ในเกสปุตตนิคม แคว้นโกศล กาลามสูตรหมายถึงวิธีปฏิบัติในเรื่องที่ควรสงสัย หรือหลักความเชื่อ ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ 10 ประการ ได้แก่

1. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา
2. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบ ๆ กันมา
3. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ
4. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
5. อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ(การคิดเอาเอง)
6. อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุমান
7. อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล
8. อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พึงใจไว้แล้ว
9. อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณ์น่าจะเป็นไปได้
10. อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา

การแปลว่า "อย่าเชื่อ" นั้น ในทางพระพุทธศาสนาให้ความหมายลึกซึ้งกว่านั้นคือ "อย่าเพ่งปลงใจเชื่อ"พระพุทธเจ้าตรัสถึงเหตุผลในข้อที่อย่าเพ่งเชื่อดังกล่าวมาดังนี้ โดยตรัสว่า

“กาลามะทั้งหลาย เมื่อใด ท่านทั้งหลายพึงรู้ด้วยตนเองเท่านั้นว่า “ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล ธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้ติเตียน ธรรมเหล่านี้ที่บุคคลถือปฏิบัติบริบูรณ์แล้วย่อมเป็นไปเพื่อไม่

เกื้อกูล เพื่อทุกข์” เมื่อนั้น ท่านทั้งหลายควรละ(ธรรมเหล่านั้น) เสีย”พระสุตตันตปิฎก ในคัมภีร์ติกนิบาต กาลามสูตร (พระไตรปิฎกฉบับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2539, เล่มที่ 20 ข้อที่ 66, หน้า 255-262)

พระองค์ไม่ได้ตรัสว่าดีหรือไม่ดี แต่ให้พิจารณาว่าถ้าไม่ดีก็ทิ้งเสีย พระพุทธศาสนาไม่ต้องการให้มีความเชื่อใด ๆ โดยไม่ใช่ปัญญา เป็นศาสนาแห่งเหตุผล โดยก่อนอื่นก็ให้นำมาพิจารณาดูก่อนว่ามีโทษหรือมี ประโยชน์ ถ้าเห็นว่ามีประโยชน์และไม่มีโทษก็นำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

หากพิจารณาหลักความเชื่อ 10 ประการที่กล่าวมาการจะปลงใจเชื่อสิ่งใด ต้องเริ่มต้นจากการใช้สติอย่างเป็นขั้นตอน เป็นความสัมพันธ์กันเชิงหลักธรรม มีสติฝึกจิต แยกแยะโดยใช้ปัญญาว่าสิ่งใดเป็นกุศล สิ่งใดเป็นอกุศล เมื่อจิตได้ฝึกฝนการเท่าทันสิ่งที่ปรากฏขึ้นตามจริงผ่านอายตนะ ตาได้เห็น หูได้ยิน จมูกได้กลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายใจสัมผัส การรับข่าวสารนำไปสู่การสัมผัสจริงให้ใช้สติพิจารณาสิ่งไหนดี สิ่งไหนไม่ดี สิ่งดีเป็นกุศล ไม่มีโทษ ผู้รู้สรรเสริญเกื้อกูลสุข ให้เชื่อในสิ่งนั้นเพราะเป็นประโยชน์ รู้เท่าทันเหตุปัจจัยที่เกิดขึ้นจริงเป็นปัจจุบัน เกิดความตั้งมั่นเป็นสมาธิและพัฒนาเป็นปัญญา ซึ่งหลักโยนิโสมนสิการจะนำมาใช้เพื่อพิจารณา และหลักกาลามสูตรจะนำไปใช้เพื่อตรวจสอบ พิจารณาอย่างปราศจากอภิชฌา พยาบาท มีเมตตาจิต จึงส่งต่อท่านนั้นเพื่อเป็นประโยชน์แก่ตนเองและสังคมต่อไป

หากพิจารณาทีละข้อ ในข้อ 1-3 สอดคล้องกับทางด้านนักคิดนักวิชาการที่กล่าวไว้ในข้างต้น เมื่อพิจารณาข้อที่ 4 อย่าเชื่อโดยอ้างตำราหรือคัมภีร์หลายท่านอาจคิดว่าน่าจะเป็นมิจฉาทิฎฐิ คือ ไม่เชื่ออะไรเลยแม้แต่ตำราหรือคัมภีร์ ซึ่งหากศึกษาความหมายจริง ๆ แล้ว พระพุทธเจ้าไม่ได้มุ่งหวังให้เป็นเช่นนั้น ทั้งหมดนี้เป็นข้อพิจารณาให้ทุกคนหัดใช้ความคิดอย่างมีเหตุผล คำว่าอย่าปลงใจเชื่อ ก็หมายถึงอย่าเพิ่งเชื่อ หากนำมาประยุกต์ใช้กับข่าวปลอม เช่นการรับข่าวด้านสมุนไพรซึ่งมีบันทึกอยู่ในตำรา ก่อนอื่นให้นำมาพิจารณาดูก่อนว่ามีโทษหรือมีประโยชน์ต่อสุขภาพของเราจริงหรือไม่ เช่น ฟ้าทะลายโจร (การแพทย์แผนไทยประยุกต์ศิริราช, บัญชียาหลักแห่งชาติ. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก <http://kpo.moph.go.th/webkpo/tool/Thaimed2555.pdf> (2564,30 กรกฎาคม). เป็นสมุนไพรที่มีประโยชน์ แต่หากใช้อย่างไม่ผ่านการพิจารณาด้วยสติค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มเติม ใช้ปริมาณมากก็จะเกิดโทษ ต่อตัวเมื่อมีการนำมาฟ้าทะลายโจรมาวิจัยจึงพบว่าควรใช้เมื่อมีไข้เท่านั้น และควรใช้ในจำนวนและเวลาที่เหมาะสม ไม่เช่นนั้นก็จะเป็นโทษ เป็นต้น

ต่อมาในข้อที่ 5-9 เป็นเรื่องของตรรกะ การคิดตามหลักเหตุผล การอนุมาน และการทดลองในเชิงทฤษฎี หรือแม้แต่การดูรูปลักษณะที่น่าจะเป็นไปได้ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับกระบวนการคิดเพื่อนำความจริงที่รู้แล้วขยายไปสู่ความจริงที่ยังไม่รู้ หรือความรู้โดยตรงขยายไปสู่ความรู้โดยอ้อม ในกาลามสูตรพระพุทธองค์จึงไม่ให้ถือตรรกะเป็นที่ยุติ ยกตัวอย่างง่ายๆเช่นคนที่เคยติดคุก เป็นคนเลว นาย ก. เคยติดคุก ดังนั้น นาย ก. เป็นคนเลว ในความเป็นจริงนาย ก. อาจเป็นแพะรับบาป หรือกลับตัวเป็นคนดีแล้วก็ได้ หรือ ไข่ทุกตัวมี 2 ขา ในความเป็นจริงไก่บางตัวฟักออกมามี 3 ขาก็ได้

นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างเรื่องราวเกี่ยวกับพระปณณเถรีได้กล่าวแก่พราหมณ์ผู้ถือธรรมเนียมการอาบน้ำล้างบาปในแม่น้ำ พระสุตตันตปิฎก ในคัมภีร์ขุททกนิกาย เถรีคาถา (พระไตรปิฎกฉบับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2539, เล่มที่ 26 ข้อที่ 236, หน้า 594-595) เนื้อหาช่วงหนึ่งได้บันทึกและอธิบายให้เข้าใจง่าย ดังนี้

“....คนจะพ้นจากบาปกรรมได้ ก็เพราะการอาบน้ำพวกกบ เต่า งู จระเข้ และ สัตว์เหล่านี้อยู่ในน้ำทั้งหมดก็คงพากันไปสวรรค์แน่แท้คนฆ่าแกะ คนฆ่า สุนัข ชาวประมง พรานเนื้อโจร เพชฌฆาต และคนที่ก่อบาปกรรมอื่นๆ แม้เหล่านั้นก็ จะพ้นจากบาปกรรมได้เพราะการอาบน้ำถ้าแม่น้ำเหล่านี้จะพื้งนำบาปที่ท่านก่อไว้ แต่ก่อนไปได้แม่น้ำเหล่านี้ก็จะพื้งนำทั้งบุญของท่านไปด้วยท่านก็จะพื้งเป็นผู้พ้นจาก บุญกรรมนั้นไปท่านพราหมณ์ ท่านกลัวบาปใด จึงลงอาบน้ำเป็นประจำท่านก็อย่าได้ ทำบาปอันนั้นขอความหนาวเย็นอย่าได้ทำลายผิวท่านเลย

(พราหมณ์กล่าวตอบด้วยภาษิตว่า) ท่านนำฉันผู้เดินทางผิดมาสู่ทางที่พระอริยะ เติบแล้วด้วยดีแม่ปณณผู้เจริญ ฉันขอถวายผ้าสาฎกสำหรับสร้งน่านี้แก่ท่าน...”

ข้อความดังกล่าวแม้แต่พราหมณ์ที่ถือธรรมเนียมของตนมาอย่างยาวนานก็เข้าใจได้โดยง่ายกา ลามสูตรจึงมีประโยชน์ช่วยในการคิดพิจารณา ปะติดปะต่อเรื่องราวและความรู้ต่าง ๆ ได้อย่างมีเหตุผล ผล แม้จะไม่อยู่ในขั้นที่สมบูรณ์แบบเหมือนการรู้เห็นอย่างประจักษ์แจ้งด้วยปัญญา แต่ก็สามารถทำหน้าที่เป็น บันไดต่อไปสู่ความรู้อย่างประจักษ์แจ้งด้วยปัญญาได้

ดังเช่น ในพระสุตตันตปิฎก โภธิราชกุมารสูตร (พระไตรปิฎกฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539, เล่มที่ 13 ข้อที่ 327, หน้า 420) ใช้ปัญญาทำให้ประจักษ์เหตุผลที่เกิดจากการพิสูจน์จนประจักษ์แจ้ง โดย พระพุทธเจ้าพิสูจน์ความสุขทุกข์ด้วยปัญญา ในความเชื่อเดิมที่ว่า ความสุขจะพึงบรรลุได้ด้วยความสุขไม่ได้ พึงบรรลุได้ด้วยความทุกข์ คือต้องทุกข์ก่อนถึงสุขได้ พระพุทธเจ้าทรงแสวงหา “สันติวิธี” (ทางอัน ประเสริฐไปสู่สันติ) ด้วยวิธีทรมานพระกายต่าง ๆ ก็ได้ตรัสรู้ ต่อเมื่อทรงบำเพ็ญเพียรทางจิตใจ จึงตรัสรู้ได้ เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า ทรงเชื่อจากการรู้แจ้งด้วยตนเอง

นำไปสู่การวิเคราะห์ต่อเนื่องในข้อ 10 เชื่อเพราะถือเป็นสมณะเป็นครูของเรา ข้อนี้ใช้ความ ศรัทธาทางให้เชื่อ พระพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธประโยชน์ของศรัทธา ความศรัทธาเป็นการพื้งปัญญาของ ผู้อื่นซึ่งอาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ (คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา.[ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก www.dharma-gateway.com. อเสข ชันธิชัย. (2564, 19 มิถุนายน) ได้เขียนลงในหนังสือคุณลักษณะ พิเศษแห่งพุทธศาสนาตอนหนึ่งว่า ในพระพุทธศาสนานั้น ไม่มีที่ไหนเลย เมื่อกล่าวถึงศรัทธาแล้วจะไม่ กล่าวถึงปัญญากำกับไว้ด้วย ซึ่งเห็นได้ชัดเหลือเกินว่า ในที่ใดใช้ศรัทธาความเชื่อ ในที่นั้นจะต้องใช้ปัญญา กำกับไว้เป็นข้อสุดท้ายเสมอ

ในเรื่องมหาปเทศสูตร (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2564, หน้า 225) ที่ พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับภิกษุสาวกทั้งหลายที่มาเข้าเฝ้าในช่วงที่พระองค์ใกล้ปรินิพพาน ซึ่งพระองค์ตรัสว่า ในอนาคตคำสอนของพระองค์จะมีการบิดเบือน คนนั้นคนนี้จะแอบอ้างคำสอน จึงให้เธอทั้งหลายอย่าพื้ง เชื่อ อย่าพื้งคัดค้าน อย่าคิดว่าสิ่งนี้เท่านั้นจริง สิ่งอื่นเปล่า ให้เอาสิ่งที่ได้ยินได้พื้งมา ตรวจสอบกับคำสอน อื่น ๆ หากเนื้อความมีความสอดคล้องกัน ไม่ขัดแย้ง ให้ตั้งสมมติฐานว่าสิ่งที่ได้ยินมานั้นถูก แต่ถ้าตรวจสอบ แล้วมีความขัดแย้งกับคำสอนอื่น ๆ หรือมีเพียงเรื่องเดียวลอย ๆ ไม่มีคำสอนอื่นมาสนับสนุน ให้ ตั้งสมมติฐานว่าสิ่งที่ได้ยินมานั้นจะผิด เมื่อนำหลักคำสอนพระพุทธเจ้าในเรื่องนี้มาประยุกต์ใช้ในการเสพ สื่อในชีวิตประจำวัน เราก็จะเริ่มเห็นจุดสังเกตบางอย่าง เช่น เรื่องทุกเรื่องต้องมีความสอดคล้องกัน ทุก

เรื่องต้องมีเรื่องอื่น ๆ มาเสริมไปในทิศทางเดียวกัน ถ้าเรื่องไหนหลักฐานอื่นมาสนับสนุนไม่ได้ เรื่องนั้นก็ถือว่าอยู่ในวิสัยที่ยังไม่น่าปักใจเชื่อ ดูจะเป็นคำสอนที่ไว้ใช้เตือนสติได้เป็นอย่างดี

ยังมีหลักให้คิดเกี่ยวกับธรรมะของพระอาจารย์ไพศาล วิสาโล. (กาลามสูตรพระไพศาล. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก www.budnet.org (2564,20 มิถุนายน) ที่ประยุกต์เชื่อมโยงให้คนเห็นว่าธรรมะเป็นเรื่องอยู่ในชีวิตจริงประจำวันโดยมีเรื่องเล่าที่มีพอกับลูกซบรลไปกลางดึก พอไปถึงจุดข้ามทางรถไฟที่แยกยมราชรถเสีย พ่อตายคาที่ ส่วนลูกชายเจ็บหนัก ถูกนำตัวส่งโรงพยาบาล เมื่อเข้าห้องฉุกเฉิน ศัลยแพทย์ถูกตามตัวมาให้ผ่าตัดด่วน แต่พอมานะเห็นคนป่วย หมอมือไม้อ่อน บอกว่าผ่าไม่ได้ เพราะผู้ป่วยคนนี้เป็นลูกตัวเอง หลายคนงงเพราะพ่อเพิ่งตายคำเฉลยคือหมอนี้เป็นแม่ เพราะคนส่วนใหญ่มีภาพในใจว่าหมอศัลย์ต้องเป็นผู้ชาย พอได้ยินว่าผ่าตัด ความคิดของเรามาสร้างภาพขึ้นมาทันที เรื่องนี้สอนให้รู้ว่าอย่าเพิ่งเชื่อสิ่งที่อยู่ในหัวเรา และอีกหลายเรื่องเล่าที่อธิบายได้ว่า อย่าเพิ่งสรุปว่าสิ่งที่ได้เห็นหรือได้ยินนั้นคือความจริง แม้แต่ความจำที่อยู่ในใจเรา นี่ก็เชื่อไม่ได้ ในยุคนี้ต้องระมัดระวังและมีสติให้มากในการเสพข่าวสาร รวมทั้งรู้จักหักท้วงสิ่งที่อยู่ในหัวของเราหรือแม้กระทั่งสิ่งที่เราเห็น ได้ยินเพราะอาจไม่จริงเสมอไป เพราะจิตคนเราซับซ้อนและยังสามารถสรรหาเหตุผลให้ตนได้เสมอ

เช่นเดียวกับเรื่องเล่าถึงนายตำรวจวัยเกษียณที่ดูแลคุณแม่วัย 80-90 ปี พยายามซื้ออาหารสุขภาพให้แม่ได้กิน แม่ก็บอกว่าขอกินของที่ชอบเถอะ อีกไม่นานแม่ก็ตายแล้วลูกก็ใจอ่อนซื้อให้แม่มาตอนหลังอยากให้แม่เตรียมตัวเรื่องการตายสงบ เลยชวนแม่ไปวัดบ้างไปเข้าร่วมกิจกรรมบ้างแม่ก็บ่นเบี่ยงบอกว่าจะวันหลัง ยังไม่ตายง่าย ๆ หรือพระอาจารย์ไพศาลมองว่า แม่คงไม่ได้พูดเพื่อหลอกลูกชาย แต่เป็นเหตุผลที่หลอกตัวเองด้วยฉะนั้นอย่าไปเชื่อเหตุผลมาก บางทีเหตุผลก็เป็นลูกไม้ของกิเลส เราต้องรู้เท่าทันเพราะจิตคนเรามันซับซ้อนและยังสามารถสรรหาเหตุผลเหตุผลเป็นเหมือนอุบายของกิเลส หรืออุบายของอหังการ เพื่อจะปกป้องตัวเองหรือเพื่อกล่าวโทษผู้อื่น เหตุผลกับความคิดเป็นบ่าวที่ดี เป็นนายที่เลว เราใช้เพื่อแก้ปัญหา แต่ถ้าเอามาเป็นใหญ่ หลงเชื่อหมดก็แย่ เราจึงควรมีสติเป็นเครื่องเตือนใจที่สุดแห่งกาลามสูตรของพระไพศาลอยู่ที่สติที่จะช่วยให้เรารู้จักหักท้วงตนก่อนปักใจเชื่อเรื่องใด ๆ

นอกจากนั้น เมื่อกรองข่าวดีแล้ว ก็ยังตัวกรองก่อนพูด ก่อนสื่อ ก่อนแชร์ พระสุตตันตปิฎก ในอภัยราชกุมารสูตร (พระไตรปิฎกฉบับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2539, เล่มที่ 13 ข้อที่ 86-87 หน้า 88) จะเห็นแนวทางในการพูดเรื่องไม่จริง เรื่องไม่แท้ ต่อให้เป็นเรื่องจริง เรื่องแท้ ก็ยังต้องรอจังหวะเหมาะสมโดยพระพุทธองค์ตรัสว่า

“ราชกุมาร ตถาคตก็อย่างนั้นเหมือนกัน รู้ว่าจริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และว่าจានนั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาทจานั้น
ตถาคตรู้ว่าจริง ที่แท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และว่าจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาทจานั้น
ตถาคตรู้ว่าจริง ที่แท้ และประกอบด้วยประโยชน์ แต่ว่าจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ในข้อนี้ ตถาคตรู้กาลที่จะกล่าววาทจานั้น ตถาคตรู้ว่าจริงที่ไม่

จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่ว่าเจ้านั้นเป็นที่รัก เป็นที่พอใจของคนอื่น
ตลาคต์ไม่กล่าววาเจ้านั้น

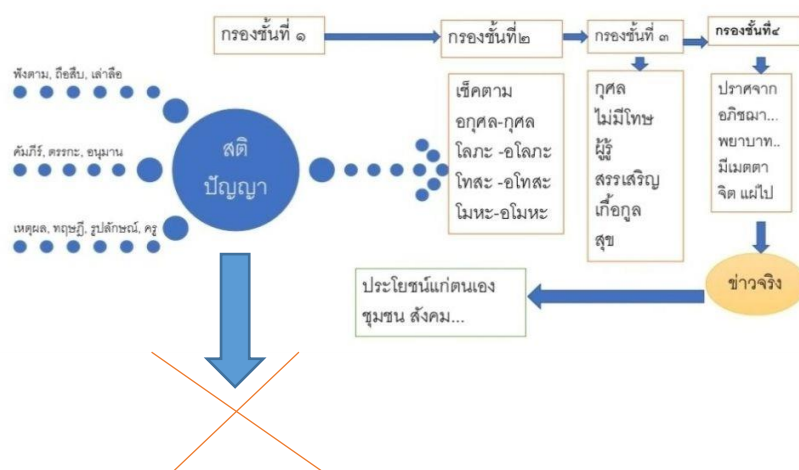
ตลาคต์รู้ว่าเจาที่จริง ที่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่ว่าเจ้านั้นเป็นที่รัก เป็นที่
พอใจของคนอื่น ตลาคต์ไม่กล่าววาเจ้านั้น

ตลาคต์รู้ว่าเจาที่จริง ที่แท้ ที่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาเจ้านั้น เป็นที่รัก เป็นที่
พอใจของคนอื่น ในข้อนี้ ตลาคต์รู้กาลที่จะกล่าววาเจ้านั้น ข้อนี้ เพราะเหตุไร เพราะ
ตลาคต์มีความเอ็นดูในหมู่มสัตว์ทั้งหลาย”

จากคำสอนข้างต้นจะเห็นได้ว่า นอกจากจะรับข้อมูลข่าวสารแล้ว แล้วพิจารณาก่อนพอใจเชื่อ
แล้ว สิ่งสำคัญคือก่อนสื่อสารต่อ หรือส่งต่อข้อมูลนั้น ยังต้องพิจารณาโดยใช้สติปัญญาพิจารณา เพื่อให้เกิด
ประโยชน์ต่อไปในเวลาที่เหมาะสม ดังข้อคิดจากคนโบราณที่ว่า “ธรรมชาติของมนุษย์ ต้องฟังมากกว่าพูด
มนุษย์จึงถูกออกแบบมาให้มี 2 หู แต่มีเพียงแค่ปากเดียว” นั่นเอง

ดังนั้นการใช้เครื่องมือทางพระพุทธศาสนาเพื่อพิจารณาข่าวปลอมได้ดีที่สุดและใช้ได้ไม่จำกัด
กาล คือ “สติปัญญาของเราที่ใช้พิจารณา” พัฒนาเป็นรูปแบบ “สติไตร่ตรอง ปัญญากรองข่าวปลอม” เพื่อ
ใช้เป็นแนวทาง ดังนี้

สติไตร่ตรอง ปัญญากรองข่าวปลอม



ตัวอย่างข่าวปลอมที่ปรากฏในสื่อสังคมออนไลน์

กรณีข่าวปลอม (ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมประเทศไทย, 2564) เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2564
เกี่ยวกับประเด็นเรื่อง ธนาคารแห่งประเทศไทย ส่ง SMS แจ้งเตือนเชื่อ หากสนใจให้แอดไลน์เพื่อรับบริการ

วิธีการตรวจสอบข่าวปลอม: และหากพิจารณาโดยหลักกาลามสูตรให้พิจารณาตามข้ออย่าปลง
ใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมาเชื่อด้วยการถือสืบๆ กันมาเชื่อด้วยการเล่าลือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเป็นข่าวที่
กล่าวอ้างถึงธนาคารแห่งประเทศไทย บางคนอาจปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้ให้
สงสัยก่อนว่าการขอสินเชื่อกับธนาคาร ไม่เคยปรากฏในรูปแบบ SMS และ Line หากได้รับ SMS หรืออีเมล
จากธนาคารที่แนบลิงก์เพื่อให้เกิดการรายการ ให้ตรวจสอบโดยโทรสอบถามธนาคารนั้นๆ ก่อนทำธุรกรรม
โดยตรวจสอบไปที่ธนาคารแห่งประเทศไทย (ธปท.) กระทรวงการคลัง จนพบว่าประเด็นดังกล่าวนี้เป็น

ข้อมูลเท็จ หรือกรณีตามที่มีคลิปวิดีโอแนะนำในประเด็นเรื่องใช้น้ำอัดลมเทใส่เนื้อหมูสด ทำให้หนอนหรือพยาธิออกจากเนื้อหมู



ที่มา : ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมประเทศไทย (2564)



ที่มา : ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมประเทศไทย

วิธีการตรวจสอบข่าวปลอม: เมื่อพิจารณาโดยหลักกาลามสูตร จึงเข้าหลักการที่ว่า อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมาอย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบ ๆ กันมาอย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลืออย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุมานว่ากรดจากน้ำอัดลมจะไล่หนอนหรือพยาธิได้ถ้าต้องการทราบข้อเท็จจริงให้ทดลองด้วยตนเองโดยราดน้ำอัดลมแล้วสังเกตว่าเป็นตามนั้นหรือไม่ ซึ่งเรื่องนี้กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ทดลองเช่นเดียวกับในคลิปที่ส่งต่อ ๆ กันนี้ และไม่พบลักษณะผิดปกติดังที่ปรากฏ ข้อมูลนี้จึงเป็นเท็จ

ส่วนกรณีข่าวที่ละเอียดย่อนอย่างเรื่องวัคซีนป้องกันโควิด-19 (COVID-19) ต่อข้อถกเถียงของประชาชนถึงประสิทธิภาพวัคซีนซิโนแวคโดยกระทรวงสาธารณสุขเลือกให้เป็นวัคซีนหลักของประเทศไทยโดยข้อมูลจากไทยคู่ฟ้า (ไทยคู่ฟ้า, 2564) ซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐให้ข้อมูลประสิทธิภาพวัคซีนซิโนแวค ดังนี้

ตัวอย่างข่าวปลอมที่ปรากฏในสื่อสังคมออนไลน์



ที่มา : ศูนย์ข้อมูล COVID-19 (ไทยคู่ฟ้า, 2564)

ผลการศึกษาประสิทธิผลของวัคซีนโควิดในการใช้จริงประเทศไทย (๑๙ กค. ๒๕๖๔)						
	ภูเก็ต	สมุทรสาคร	เชียงราย		กรมควบคุมโรค	
ประชากรศึกษา	ผู้สัมผัสเสี่ยงสูง	ผู้สัมผัสเสี่ยงสูง	บุคลากรสุขภาพพบการระบาด		บุคลากรสุขภาพ	
Design	ฐานข้อมูลระบาดโรคโควิด	ฐานข้อมูลระบาดโรคโควิด	การสอบสวนการระบาด		ฐานข้อมูลเฝ้าระวังและรายงาน MOPH-IC ระดับประเทศ	
End point	การติดเชื้อ	การติดเชื้อ	การติดเชื้อ	ปลอดภัย	การติดเชื้อ	
จำนวนผู้ป่วย	124	116	40		890	
การวิเคราะห์	OR	OR	OR		Matched OR	
เวลาการศึกษา	เมษายน-พฤษภาคม	เมษายน	มิถุนายน		พฤษภาคม	มิถุนายน
สายพันธุ์ไวรัส	อัลฟา	อัลฟา	อัลฟา		อัลฟา	อัลฟา/เดลตา
ประสิทธิผล ครบ 2 เข็ม > 14 วัน (95% CI)	SV 90.7 % (32.3%-98.7%)	SV 90.5 % (41.8-99.8)	SV 88.8 % (73.3%-95.3%)	SV 84.9% (13.8%-97.4%)	SV 71% (47% - 84%)	SV 75% (65% - 82%)
ประสิทธิผล 1 เข็ม > 14 วัน			AZ 83.8% (66.3-95.2)	ตัวอย่างยังไม่ ผลการประเมิน		

ที่มา : ศูนย์ข้อมูล COVID-19 (ไทยคู่ฟ้า, 2564)

กรณีดังกล่าว หากใช้สถิติพิจารณา โดยนำหลักกาลามสูตรมาใช้ เข้าหลักการ อย่าปลงใจเชื่อจากการอนุমান จากเหตุผล และจากทฤษฎี เนื่องจากผลการวิจัยที่ปรากฏมีข้อน่าสังเกตคือ กลุ่มตัวอย่างที่หยิบมาใช้ควรจะต้องคล้อยกับประชากรทั้งประเทศ แต่กลุ่มตัวอย่างของงานวิจัยนี้ มีกลุ่มตัวอย่างจังหวัดเชียงราย 413 คน จังหวัดสมุทรสาคร 490 คน จังหวัดภูเก็ต 1,541 ราย แบ่งเป็น 4 ชั้น โดย 2 ชั้นแรกศึกษาในกลุ่มผู้สัมผัสเสี่ยงสูง ส่วนอีก 2 ชั้นศึกษาในกลุ่มบุคลากรด้านสุขภาพ แต่ไม่มีข้อมูลเพิ่มเติมว่ากลุ่มตัวอย่างเหล่านี้มีเพศ อายุ หรือโรคประจำตัวอะไรบ้าง ทำให้เราไม่สามารถระบุได้ว่ากลุ่มตัวอย่างนี้เป็นตัวแทนของประชากรทั้งหมดได้หรือไม่

ทั้งนี้ ที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่งคือ งานวิจัยสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันหรือไม่ เพราะกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยเผชิญหน้ากับเชื้อโควิด-19 สายพันธุ์อัลฟา แต่สายพันธุ์ที่ระบาดรุนแรงในไทยตอนนี้คือเดลตา การศึกษาประสิทธิภาพวัคซีนที่ใช้ป้องกันสายพันธุ์เดลตาจึงไม่ชัดเจน

รวมทั้งบรรทัดประสิทธิผลยังไม่ชัดเจน ดังตัวอย่างที่จังหวัดภูเก็ต ชิโนแวคมีประสิทธิภาพในการป้องกันโรคโควิด-19 ที่ 90.7% คำว่า CI 90.7% หมายถึง Confidence Level เท่ากับ 90.7% คือ ช่วงความเชื่อมั่นเท่ากับ 90.7% เท่ากับว่าประสิทธิภาพของวัคซีนจะป้องกันได้อยู่ระหว่าง 32.3-98.7% ซึ่งความกว้างของความเชื่อมั่น แปลความได้ว่าหากนำวัคซีนไปฉีดให้กับประชาชน 100 คน บางคนอาจตอบสนองต่อวัคซีนดีมาก จนมีประสิทธิภาพในการป้องกันสูงถึง 98.7 % ขณะที่คนอีกจำนวนไม่น้อยที่รับวัคซีนไป กลับมีประสิทธิภาพในการป้องกันโรค 32.3% เท่ากับไม่ถึง 50% เลยด้วยซ้ำ ตัวเลขความเชื่อมั่นที่กว้างมากเป็นผลมาจากสองปัจจัยคือ กลุ่มตัวอย่างน้อยเกินไป และความผันผวนในกลุ่มตัวอย่างมากเกินไป ซึ่งทั้งสองปัจจัยทำให้ผลลัพธ์ของงานวิจัยขาดความน่าเชื่อถือ ทางออกคือต้องเก็บตัวอย่างเพิ่ม จะทำให้ช่วงความเชื่อมั่นหดแคบลง

นอกจากนี้ ศูนย์ข้อมูลโควิด-19 ได้นำไปเผยแพร่ต่อว่า ชิโนแวคสามารถป้องกันติดสายพันธุ์เดลตาได้สูงถึง 75 % โดยอิงจากการศึกษาชั้นที่ 4 ในหมู่บุคลากรทางการแพทย์ที่อยู่ในฐานข้อมูลระดับประเทศ หากย้อนกลับไปดูตารางด้านบน การศึกษาชั้นนี้พบว่าชิโนแวค 2 โดสป้องกันการติดเชื้อสายพันธุ์อัลฟาในเดือนพฤษภาคมได้ 71% แต่ในเดือนมิถุนายนซึ่งเป็นการระบาดผสมผสานระหว่างสายพันธุ์อัลฟาและเดลตา ประสิทธิภาพกลับเพิ่มขึ้นเป็น 75% ดังนั้น การบอกว่าชิโนแวคป้องกันสายพันธุ์เดลตาได้ 75% จึงเป็นเท็จ เพราะในช่วงเวลาที่ศึกษาพบการระบาดของทั้งสองสายพันธุ์

เมื่อพิจารณาตามหลักกาลามสูตรแล้ว จึงไม่สอดคล้องกับการปลงใจเชื่อ แม้จะเป็นองค์กรหรือหน่วยงานรัฐที่น่าเชื่อถืออย่างกรมอนามัยที่กล่าวอ้างงานวิจัยขึ้นนี้ ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นนี้ เป็นเพียงขั้นตอนการกรองขั้นแรกเท่านั้น เมื่อพิจารณาการกรองในขั้นที่ 2 คือระดับศีล ว่าสิ่งที่ได้รับข้อมูลมานั้นเป็นกุศล หรือ อกุศล หากพิจารณาในแง่วัตรศีลโดยตรง การฉีควัคซีนเพื่อป้องกันโรค นับเป็นสิ่งดี ไม่ว่าจะเป็นวัตรศีลยี่ห่อใดก็ตาม สามารถบรรเทาอาการรุนแรงของโควิด-19 ได้ จึงปลงใจเชื่อในวัตรศีลชินโนแนวว่าสามารถป้องกันโควิด-19 สายพันธุ์อัลฟาได้ นำไปสู่ขั้นตอนการกรองขั้นที่ 3 คือ พิจารณาการส่งต่อข้อมูลดังกล่าว หากใช้ปัญญาพิจารณา ข้อมูลนี้มีโทษต่อผู้รับสาร เนื่องจากเป็นข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง จึงละทิ้งเสีย ไม่เป็นประโยชน์ต่อทั้งตนเองและสังคม และไม่ผ่านไปสู่ขั้นตอนการกรองขั้นสุดท้าย คือการพิจารณาโดยอภิขมา การปราศจากความโลภ การคิดร้าย เห็นผิดจากครรลองครองธรรม และปราศจากอคติ

การนำหลักกาลามสูตร มาใช้ในการป้องกันการแพร่กระจายของข่าวปลอม เริ่มจากการที่เราได้รับข่าวลือข่าวสารจำนวนมากมาจากช่องทางต่าง ๆ ด้วยสติ พิจารณายาปลงใจเชื่อหรืออย่างเพ่งเชื่อ และการใช้ "หลักกาลามสูตร" ซึ่งถือเป็นกฎทางวิทยาศาสตร์ มาใช้พิจารณา เพื่อให้สามารถแยกแยะได้ว่าข้อมูลข่าวสารใดที่เป็นข่าวปลอมที่สมควรกำจัดทิ้ง ข้อมูลข่าวสารใดที่มีประโยชน์ต่อตนเอง ควรเก็บรักษาไว้ เพื่อส่งต่อและแบ่งปันข้อมูลข่าวสารที่มีประโยชน์ต่อคนอื่น ที่สำคัญการใช้สติปัญญาพิจารณาข้อมูลนั้น ทำให้รู้เท่าทันได้ว่า “อย่าเชื่อใครแม้แต่ตัวเอง” แต่ให้เชื่อความจริงที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติจนเห็นผลอย่างแน่ชัดแล้วเท่านั้น เพราะท้ายที่สุดแล้วข่าวปลอมจะบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่ องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดคือ คือ ผู้รับสารเชื่อ และเกิดการส่งต่อ หากผู้รับสารไม่ส่งต่อ ข่าวปลอมนั้นก็ไร้พลัง ไม่มีอิทธิพลใด ๆ ต่อเป้าหมายที่ต้องการ

บทสรุป

รู้อะไรไม่เท่า รู้เท่าทันสื่อ คือหลักคิดสำหรับการรับมือข่าวปลอม เพราะความน่ากลัวของข่าวปลอม (Fake News) สามารถสร้างความเข้าใจผิดทั้งต่อตัวเราเองและคนรอบข้างได้ ประโยชน์ของการรู้เท่าทันข่าวปลอมช่วยให้เราพัฒนาระบบการคิดวิเคราะห์ของตน เครื่องมือวิเคราะห์ข่าวปลอมนอกจากจะใช้หลักวิชาการเพื่อให้เกิดก่อนเชื่อ คิดก่อนส่งต่อ การใช้หลักธรรมกาลามสูตร 10 ประการ ยังมีประโยชน์ในการคิดพิจารณา ปะติดปะต่อเรื่องราวและความรู้ต่างๆ ได้อย่างมีเหตุมีผล แม้จะไม่อยู่ในขั้นรู้เห็นอย่างประจักษ์แจ้งด้วยปัญญา แต่ก็ทำหน้าที่เป็นบันไดต่อไปสู่ความรู้แจ้งด้วยปัญญาได้ การนำหลักกาลามสูตร มาใช้ในการป้องกันการแพร่กระจายของข่าวปลอม จึงมีประโยชน์ตั้งแต่ใช้สติพิจารณาการรับข้อมูลข่าวสารจำนวนมากมาจากช่องทางต่าง ๆ ทำให้เราฉุกคิดไม่ปลงใจเชื่อแต่แรกหากเดินตามหลักธรรมพิจารณาแล้วว่าเป็นข่าวจริง เป็นข่าวที่มีประโยชน์ก็สามารถกด Like หรือ Share ได้ แต่หากพิจารณาแล้วเป็นข่าวปลอม ควรละหรือลบทิ้ง เพราะไม่ก่อให้เกิดแก่ประโยชน์ต่อตนเองและสังคม หากทุกคนใช้หลักธรรมดังกล่าว ข้อมูลข่าวสารในสังคมออนไลน์ก็จะเป็นข้อมูลที่อุดมปัญญามากขึ้น เพื่อเป็นประโยชน์ต่อไปในภายภาคหน้า

เอกสารอ้างอิง

1. หนังสือ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2564). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**.
กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

เฉลิมชัย กีกเกียรติกุลและคณะ. (2561). **ข่าวลวง: ปัญหาและความท้าทาย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน
คณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ.

2. สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กฤตนัน ดิษฐบรรจง. (2564, 31 กรกฎาคม) วารสารศาสตร์แห่งความจริง: บทเรียนของสื่อที่ต้องทำงานใน
ยุคโควิด-19. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก <https://blog.cofact.org/WPFD-COFACT-050321-01>
(19 มิถุนายน 2564).

การแพทย์แผนไทยประยุกต์ศิริราช. (2564,30 กรกฎาคม). **บัญชียาหลักแห่งชาติ**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก
<http://kpo.moph.go.th/webkpo/tool/Thaimed2555.pdf>. (19 มิถุนายน 2564).

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (21 มิถุนายน 2564). **ไทยดีไอมะขึ้น ขวนคิดตรวจสอบก่อนแชร์ข่าวปลอม**.
[ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก www.chula.ac.th. (19 มิถุนายน 2564).

ไทยคู่ฟ้า. (31 กรกฎาคม 2465) **ประสิทธิภาพวัคซีนซิโนแวค**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก
www.facebook.com/ThaiGovSpokesman. (19 มิถุนายน 2564).

ประยุทธ์ จันทร์โอชา. (2564,31 กรกฎาคม) **การจัดการข่าวปลอม**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก
www.facebook.com/prayutofficial.

วิรัชศักดิ์ จันทร์ส่องแสง. (20 มิถุนายน. 2564). **กาลามสูตรพระไพศาล**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก
www.budnet.org (19 มิถุนายน 2564).

สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2564,19 มิถุนายน) **คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก
www.dharma-gateway.com. อเสข ชันธิชัย. (2564, 19 มิถุนายน).

วิธีเช็คข่าวปลอม?? ปัญหาใหญ่ในโลกออนไลน์ สังเกต 3 จุด เพื่อเคลียร์ให้ชัด. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก
www.appdisqus.com. (19 มิถุนายน 2564).

ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมประเทศไทย.(20 มิถุนายน 2564). [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก www.antifakenewscenter.com. Donnaya Suvetwethin. (19 มิถุนายน 2564).

ข่าวเทียม ข่าวปลอม ข่าวลวง คืออะไร?. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. [ออนไลน์].
เข้าถึงได้จาก www.thaihealth.or.th. Plook Magazine. (19 มิถุนายน 2564).

10 จู๊ดรู้ทัน Fake News เพราะวัยรุ่นยุคใหม่ต้องรู้เท่าทันสื่อ. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก www.Truelookpanya.com. (19 มิถุนายน 2564).